

ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПЦІЇ FORESIGHT

Анотація. З урахуванням вимог до стратегічного управління та можливостей Foresight у статті накреслено потенційні сфери зміни стратегічного управління внаслідок залучення до цього процесу Foresight досліджень. Використання концепції Foresight є переломом у стратегічному управлінні, оскільки вона може слугувати способом творення бажаної візії майбутнього, обмеження бар'єрів раціональності та пристосування стратегічного управління до вимог оточення.

Ключові слова: Foresight, стратегічне управління, перелом, оточення, майбутнє.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Науковці і практики вже дійшли згоди щодо того, що процес стратегічного управління є процесом передбачення майбутнього шляхом створення і реалізації стратегії, однак способи, методи та інструментарій побудови і реалізації стратегії залишаються дискусійними.

Спираючись на визначення стратегічної перервності І. Ансоффа [1] стратегію адекватної реакції на значні зміни перервного характеру можна назвати стратегічним переломом. Переломом у теоретичній сфері є поява і утвердження в науці нових ідей і теорій, концепцій, методів та інструментарію, які їх розвивають. У практичній площині це буде поширення і посилення використання нових рішень, які характеризуються комплексністю і радикалізмом змін і важливістю/значенням їх наслідків.

Проявом перелому в теорії і практиці управління останніх десятиріч є використання універсальної методологічної концепції Foresight. Перелом⁵ може стосуватися зовнішньої ситуації або реакції на зовнішні зміни. Турбулентність і перервні зміни в оточенні організації теорія управління відносить до зовнішніх ситуацій, які вимагають від організації реакції, пристосованої до сили і новизни змін в оточенні.

Розробка і використання концепції Foresight безпосередньо пов'язана із сучасними вимогами до стратегічного управління. Методи, які використовуються в проектах і отримали загальну назву Форсайт, з англійської Foresight — «передбачення», зарекомендували себе як найефективніший інструмент вибору пріоритетів у сфері науки і технологій, а пізніше — і значно ширшого кола проблем соціально-економічного розвитку

Аналіз останніх публікацій. Уперше термін Foresight вжив J.F. Coates у 1985 році у контексті стратегічних досліджень майбутнього [16]. Поглиблений аналіз Foresight досліджень можна віднайти у працях К. Cuhlsa [4] чи L. Georghiou [7, 8].

⁵ Слово «перелом» є синонімом раптової зміни, повної відмінності.

Досить потужно Foresight дослідженнями займаються росіяни Є.В. Моргунов, А.В. Соколов і представники московської школи В.П. Третьяк і Г.М. Колосова, українські вчені Л.І. Федулова, Л.М. Ємельяненко, Т.К. Кваша. Зацікавлення Foresight викликає у широких наукових і політичних колах. За European Foresight Monitoring Network [10, с. 104] — мережі, яка донедавна моніторувала рапорти щодо Foresight-ініціатив у світі — у 2010 році чисельність проектів сягала 2000. У Польщі їх чисельність 2012 перевищила 40, проекти Foresight розвиваються в Україні та Росії.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення можливості вдосконалення стратегічного управління шляхом використання особливостей Foresight досліджень.

Виклад основного матеріалу. Поняття Foresight не має українського відповідника, а ототожнення з прогнозуванням, передбаченням чи плануванням не відображає повною мірою його суті. За Вікіпедією Форсайт (від *англ. Foresight* — «погляд у майбутнє») — це систематична спроба зазирнути в довгострокове майбутнє науки, технології, економіки та суспільства з метою ідентифікації зон стратегічного дослідження та появи нових високих технологій, що подають надії приносити найбільші економічні та соціальні вигоди [13]. Foresight включає в себе дії, орієнтовані на мислення, обговорення та окреслення майбутнього. Російська школа притримується думки, що Foresight — це сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку економіки, промисловості, суспільства у 10—20 річній перспективі [12], з якою можна погодитися лише частково в сенсі використання сценарних методів, але не із визначенням як різновиду прогнозування, оскільки основним призначенням Foresight є не передбачення, а розуміння.

Gavigan і Skarpolo пишуть про те, що Foresight у широкому контексті «стратегічного, застережливого мислення» не є чимось новим або особливо езотеричним, а являє собою природну і важливу характеристику діяльності, пов'язаної зі стратегічним плануванням і розробкою політики, яка зазвичай здійснюється корпораціями або структурами влади [6].

За визначенням В. Martina, одного з провідних ідеологів Foresight, Foresight — це «здійснювані на систематичній основі зусилля з дослідження довгострокових перспектив розвитку науки, технологій, економіки і суспільства з метою виявлення стратегічних сфер наукових досліджень і нових зароджуваних технологій, які з високим ступенем ймовірності принесуть значний економічний і соціальний ефект» [14, с.139—168]. Зрозуміло, що це визначення технологічного Foresight. Воно досить містке і вже увійшло в розряд класичних.

Своєю чергою J.A. Heraud і K. Cuhls [11] представляють Foresight як процес побудови спільного сприйняття трендів у тривалій перспективі, якому притаманна систематичність. Цікавим підходом є представлений на сторінці European Foresight трикутник Foresight. У ньому вказується на такі елементи, як мислення про майбутнє, дискусія про нього, творення майбутнього за припущення про відкритість поглядів щодо варіантів розвитку майбутнього, участі зацікавлених та спрямування на діяльність шляхом підтримки активного творення майбутнього [19]. У фундаментальному двотомнику ЮНІДО [18] наводиться таке тлумачення: «Foresight — систематична спроба заглянути у довгострокове майбутнє науки, технології, економіки і суспільства з метою ідентифікації зон стратегічного дослідження і створення родових технологій, які можуть забезпечувати найбільші економічні і соціальні вигоди». В. Третьяк пропонує таке визначення: «Foresight являє собою творчу технологію впливу на формування майбутнього за допомогою

узгодження партикулярних інтересів різних верств громадянського суспільства і шляхом стимулювання їх активності у сфері використання ключових технологій» [2]. Усі дослідники підкреслюють, що Foresight — це не документ, а процес постійного уточнення бачення майбутнього, який здійснюється з врахуванням активності зацікавлених учасників, залучених у сферу його формування.

На основі наведених визначень, а також тих, які можна знайти у літературі, можна ідентифікувати основні елементи, які відображають суть Foresight. Це: 1) взаємодія науки, технології і суспільства не лише як мислення, розмірковування про майбутнє, а як дискусія про нього і його творення; 2) здійснення більш ефективного вибору за припущення існування різних варіантів майбутнього та 3) конфронтація зроблених висновків щодо розвитку науки і технології з громадською думкою для того, щоб пропоновані наукою можливі до впровадження рішення відповідали суспільним потребам [10, с. 104].

Основною метою Foresight є підтримка прийняття стратегічних рішень шляхом підготовки і створення альтернативних сценаріїв розвитку, у яких кожен варіант майбутнього залежить від рішень, які приймаються сьогодні.

З огляду на існування значної кількості Foresight-ініціатив важливим моментом є їх поділ і класифікація, а також вибір критеріїв з цією метою. Найчастіше вирізняють Foresight міжнародний, Foresight національний, який дозволяє визначити місію розвитку країни, Foresight регіональний, де за мету приймають визначення бажаних напрямків розвитку регіону, Foresight галузевий, який зосереджується на розвитку конкретної галузі та Foresight корпоративний, який охоплює розвиток фірми [9] і ототожнюваний у спеціальній літературі з Foresight стратегічним. У Великобританії був здійснений Foresight для малого і середнього бізнесу, «молодіжний», спрямований на залучення молоді до науково-технічної творчості. Якщо у Західній Європі поширений Foresight на національному і регіональному рівні, то в США — більше на рівні корпорацій [3, с. 3].

Foresight може стати способом побудови і творення бажаної візії майбутнього, інструментом демократизації стратегічного управління та обмеження бар'єрів раціональності та пристосування стратегічного управління до вимог оточення. На думку R.A. Slaughter, Foresight є здатністю творення і підтримки високої якості спільної візії та використання її у спосіб, що забезпечить організації вимірну вигоду шляхом викривання невігідних чинників у середовищі, підтримку політики організації та формування стратегії для дослідження нових ринків, продуктів і послуг [15].

Із врахуванням вимог до стратегічного управління та можливостей Foresight можна намітити потенційні сфери зміни стратегічного управління внаслідок залучення Foresight досліджень, а саме:

- надання рівноцінної ролі як комунікації, такі і співучасті;
- спрямованість на бажані суспільні стратегії;
- залучення до досліджень багатьох зацікавлених;
- конфронтація висхідного і спадного підходів, врахування очікувань кінцевого споживача;
- усуспільнення процесу побудови стратегії, залучення більшої чисельності зацікавлених;
- створення команди ентузіастів впровадження змін;
- формування стратегії шляхом неперервного процесу, який підлягає постійній актуалізації;

- зосередження на ключових чинниках змін, врахування непередбачуваності оточення;
- менша формалізація процесу побудови стратегії з використанням креативних методів;
- створення багатоваріантних стратегій залежно від ключових чинників змін [5].

Залежно від напрямку ініціативи та взаємодії джерел інформації розрізняють спадний і висхідний Foresight. Ще одним критерієм класифікації Foresight є його спрямованість, за якою виділяють технологічний і соціальний.

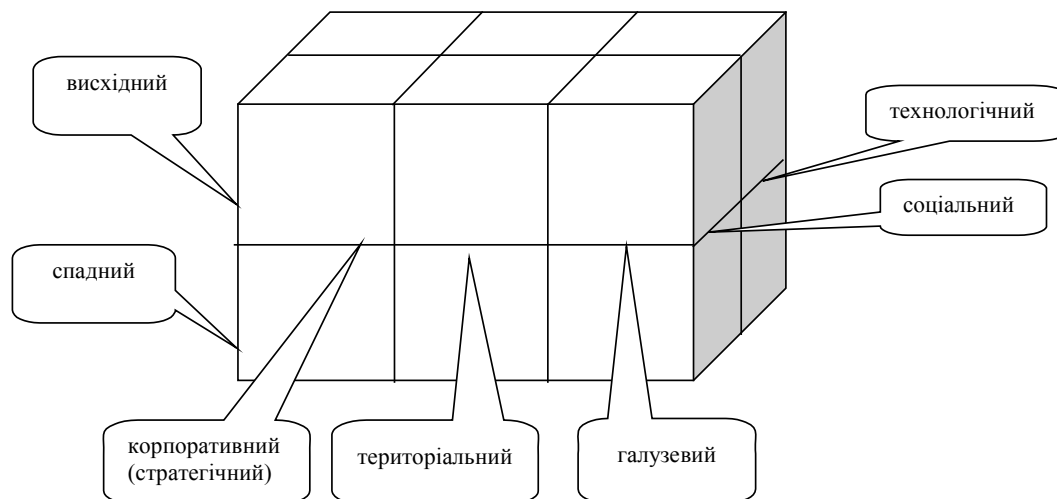

Рис. 1. Види Foresight
(розроблено автором на основі [2])

Проте варто зауважити, що у чистому вигляді Foresight не зустрічається.

Що стосується методів та інструментарію Foresight, то у всій їх багатоманітності можна виділити кількісні підходи до виявлення і оцінки тенденцій та їх наслідків за допомогою спеціальних моделей і комп'ютерних засобів, а також групу методів, яка базується на розробці спеціальних процедур і прийомів роботи з експертами. Набір методів, застосовуваних в тому чи іншому проекті, може вибиратися з врахуванням багатьох чинників: часових і ресурсних обмежень, наявності достатньої кількості висококваліфікованих експертів, доступу до інформаційних джерел тощо. Система методів Foresight постійно розвивається і вдосконалюється, ефективність комбінованого застосування різних методів і підходів підтверджується. Тому зазнала змін ідея трикутника Foresight, який використовувався на початках. Згодом до вимог креативності, експертизи і взаємодії додалася доказовість, яка починає з часом відігравати все більшу роль [17]. Практично всі достатньо успішні проекти останніх років базувалися на комплексних підходах з тенденцією до постійного ускладнення системи використовуваних методів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переломом у теоретичній сфері є поява і утвердження в науці нових ідей і теорій, концепцій, методів та інструментарію, які їх розвивають. У практичній площині це буде поширення і посилення використання нових рішень

Метою використання методів Foresight є підтримка ухвалення стратегічних рішень і створення повної картини поточного і майбутнього стану. Foresight може стати способом побудови і творення бажаної візії майбутнього, інструментом демократизації стратегічного управління та обмеження бар'єрів раціональності та пристосування стратегічного управління до вимог оточення.

Поширення Foresight досліджень свідчить про зростання їх значення як інструменту антиципації майбутнього. Окрім прагматичного значення їм властива відповідна термінологія і дослідницький апарат.

Foresight являє собою методологію, суть якої полягає не так у прогнозуванні майбутнього, як в узгодженому виробленні рішень щодо майбутнього. Фактично Foresight вирішує проблему досягнення консенсусу щодо майбутнього, активізуючи громадськість.

Література

1. Ансофф И.. Стратегическое управление. — М.: Экономика, 1999
2. Третьяк В. Форсайт как технология предвидения // Экономические стратегии. — 2009. — №8.
3. Шелюбская Н.Н. Форсайт — новый механизм определения приоритетов государственной научно-технической политики // Проблемы теории и практики управления. — 2004. — №2. — С. 3.
4. Cuhls K. From Forecasting to Foresight Processes — New Participative Foresight Activities in Germany // Journal of Forecasting. — vol.23. — 2003.
5. Ejdyś J., Kononiuk A. Doskonalenie zarządzania strategicznego poprzez wykorzystanie koncepcji badań foresightingowych // Przegląd organizacji. — 2013. — №1.
6. Gavigan J.P., Skapolo F. A comparison of national foresight exercises // Foresight. — vol. 1. — no.6. — 1999.
7. Georghiou L. Third Generation Foresight: Integrating the Socio-Economic Dimension, in Proceedings of the International Conference on Technology Foresight — the approach to and potential for New technology Foresight, NISTEP Research Material 77, 2001
8. Georghiou L. Future of Foresighting for Economic Development, UNIDO Technology Foresight Summit, Budapest, 2007
9. Glińska U., Kononiuk A., Nazarko Ł. Przegląd projektów foresight branżowego w Polsce. Raport z działalności Grupy Wsparcia przy Komitecie Sterującym narodowego Programu Foresight «Polska 2020», Warszawa
10. Gudanowska A. Mapowanie a Foresight — wybrane aspekty metodologiczne jednego ze współczesnych nurtów badawczych w naukach o zarządzaniu // Współczesne zarządzanie. — 2012. — №4.
11. Heraud J.-A., Cuhls K. Current Foresight Activities in France, Spain and Italy // Technological Forecasting and Social Change. — 1999. — vol. 60.
12. <http://foresight.hse.ru/whatforesight/> Что такое форсайт? Высшая школа экономики
13. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
14. Martin B. Foresight in Science and Technology // Technology Analysis and Strategic Management. — Vol. 7. — № 2. — 1995.
15. Miles I., Harper J., Georghiou L., Keenan M., Popper R. The Many Faces of Foresight — Georghiou L., Cassingea J., Harper I., Keenan M., Miles I. Popper R. The Handbook of Technology of Foresight . Concepts and Practice, Prime Series on Research and Innovation Policy. Edward Elgar Publishing, Inc. Northampton. 2008
16. PARP. Foresight Technologiczny. Tom 1: Organizacja i metody. Warszawa, 2005
17. Popper R. Methodology: Common Foresight Practices & Tools, in Georghiou, L. et al., International Handbook on Foresight and Science Policy: Theory and Practice. Edward Elgar, 2007

18. Unido Techniligy Foresight Manual. — Vienna, 2005. — Vol.1. Organization and Methods.

19. www.forera.jrc.ec.europa.eu

Стаття надійшла до редакції 14.03.2014